

قیان؛ ترازوی بی کفه^۱

اسدالله عبدلی آشتیانی^۲

ناصر حق شناس^۳

(تاریخ دریافت: ۹۴/۰۶/۱۰؛ تاریخ تأیید: ۹۴/۰۷/۲۹)

چکیده

نیاز بشر به داد و ستد و تعیین وزن کالا، ترازو را از دیرباز یکی از ضروری‌ترین وسایل معاملات قرار داده است. اگر اولین دانش بشر را شمردن اعداد و دومین آن را دانش اندازه‌گیری بدانیم، سومین علمی که بشر بدان دست یافت، علم توزین بود. با گذشت زمان و ایجاد نیازهای جدید و لزوم توزین اجسام حجیم‌دار کشاورزی یا دامی، ترازویی نیاز بود که به راحتی قابل حمل باشد و بتواند اجناس سنگین را وزن نماید. قیان ترازویی بود که توانست قرن‌ها به این نیاز پاسخ گوید. قیان یا ترازوی بی کفه متشکل از میله‌ای است مندرج که سه قلاب بر روی آن تعبیه شده و سنگی که بر روی میله حرکت می‌کند. قلاب اول جهت آویزان کردن متاع است و دو قلاب دیگر «سَر سبک» و «سَر سنگین» نام دارد. علائم حک‌شده بر روی میله بر حسب مَن تبریز (۳ کیلو) و مَن شاهی (۶ کیلو) تقسیم‌بندی شده، و هر درجه نشان‌دهنده وزنی با زیرمجموعه‌های آن وزن خاص است که به واحدهای (مَن، نیم‌مَن، صد درم و پَنجا) تقسیم می‌شود. این واحدهای قاجاری در حکومت پهلوی اول به کیلوگرم تغییر می‌کند و اعداد فارسی وزن بر روی میله قیان درج می‌شود. برای وزن کردن متاعی با قیان، قلاب قیان را به سه پایه چوبی آویزان

۱. قبل از آغاز موضوع پژوهش بر خود لازم می‌دانیم از استاد ارجمند و بزرگوار جناب آقای دکتر جواد صفی‌نژاد کمال تشکر و قدردانی را به عمل آوریم. فکر اولیه پژوهش در مورد قیان از ایشان گرفته شد و در سراسر این تحقیق از راهنمایی‌ها و تجربیات ارزشمند ایشان بهره‌مند شدیم.

۲. پژوهشگر اسناد ایرانی و خط سیاق، ashtiani46@yahoo.com

۳. کارشناس ارشد تاریخ ایران اسلامی، nasser.haghshenas@yahoo.com

کرده و سنگ قپان از طریق قلابی فولادی با قطر کم بر روی میله حرکت می‌کند و وزن بار را نشان می‌دهد. هرگاه میله قپان در سطح افق و فک‌های دروازه قپان به صورت عمود روبروی یکدیگر قرار گیرند، عمل توزین انجام گرفته و به اصطلاح قپان خوانده است. این پژوهش با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و به صورت میدانی و مصاحبه شفاهی با خبرگان محلی و کسانی که به نحوی در گذشته با قپان عمل توزین انجام داده‌اند و با استفاده از قپان‌های قاجاری موجود در موزه مردم‌شناسی شهرستان بُرخوار و قپان‌های دوران پهلوی موجود در اصفهان انجام گرفته و به توصیف قپان و اجزای تشکیل‌دهنده‌اش، روش کار و انواع آن می‌پردازد.

واژه‌های کلیدی: قپان، ساختار، روش کار، توزین، بُرخوار اصفهان

مقدمه

ترازو یکی از قدیمی‌ترین ابزارهاست و قدمت ساخت آن، با استناد به تصاویر بعضی انواع آن در مقبره‌های فراعنه مصر، به حدود پنج هزار سال پیش از میلاد می‌رسد. همچنین در عهد عتیق اشاره‌هایی به ترازو وجود دارد. در قرآن کریم نیز به «میزان»، هم به معنای ابزار سنجش وزن و هم به مفهوم وسیله برپا داشتن عدل اشاره شده است. در دوره اسلامی، ترازو علاوه بر وزن کردن اجسام، کاربردهای دیگری نیز داشته است، از جمله در اندازه‌گیری زمان و تنظیم خودکار دستگاه‌های مکانیکی. در مفاهیم انتزاعی‌تر در ریاضیات، از ترازو برای به دست آوردن نسبت‌های مستقیم و معکوس استفاده می‌شده است. همچنین از ترازو برای نشان دادن نسبت‌های معکوس و برای توضیح مفاهیمی در جبر و مقابله استفاده شده است. ساخت ترازو و کار با آن در عالم اسلام در حوزه علم‌الاوزان و الموازين (یکی از فروع ریاضیات) بررسی می‌شد. ساده‌ترین ترازوها از یک شاهین و دو پله (کفه) تشکیل می‌شود. جسم را برای وزن کردن در یک پله و وزنه‌ها در پله دیگر قرار می‌دهند تا شاهین به حالت تعادل درآید و وزن جسم معلوم گردد. اساس کار این ترازوها بر قوانین اهرم است و دانشمندان عالم اسلامی، آرای مختلفی درباره به کارگیری آن داشته‌اند، اما به مرور زمان انواع ترازو، بر اساس نوع کاربرد آنها ساخته شد، و نیاز به ساخت ترازویی که بتواند به راحتی قابل حمل باشد و همچنین اجسام با وزن بالا را توزین نماید، نیاز به ترازویی جدید را مطرح نمود. قپان ترازوی بی‌کفه‌ای بود که

قرن‌ها به این نیاز پاسخ داد. این پژوهش به توصیف و تجزیه و تحلیل و شیوه کار این ترازو می‌پردازد.

پیشینه پژوهش

در اکثر آثار تاریخی اعم از فرهنگی، اجتماعی، محلی و سفرنامه‌ها به قیان و شخص قیان‌دار اشاره شده است و از قیان‌داری به عنوان شغلی مهم و تاثیرگذار یاد شده و اینکه صنف مجزایی بوده و هر ساله چون صنوف دیگر به حکومت مالیات می‌پرداخته و در اکثر کاروانسراها و ابتدای دروازه‌های شهرها اینان محل اسکان مشخصی داشته‌اند. اما پژوهش مستقلی در مورد قیان و تحلیل اجزای تشکیل دهنده، نحوه کار، چگونگی ساخت و مسایل پیرامون آن صورت نگرفته است. همچنین با قیان‌داران گذشته که روزگاری با قیان امرار معاش می‌کرده‌اند و مشاغلی که رکن اساسی آنان قیان بوده (تمام مشاغلی که به وزن کردن اجسام با وزن بالا نیازمند بودند به ویژه در مزارع، قصاب‌ها و ...) هیچ‌گونه مصاحبه و گفتگویی صورت نگرفته است. از آثاری که به اختصار و آن هم نه به طور تخصصی و بسیار کلی به قیان اشاره دارد، کتاب ترازو و سنگ اثر پرویز تناولی است، که ما از آن اثر نیز در این مقاله سود بردیم. در این مقاله به توصیف قیان و اجزای تشکیل دهنده آن و چگونگی کار با آن پرداخته شده است.

روش پژوهش

این پژوهش با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و آرشیوی و به صورت میدانی و مصاحبه شفاهی با خبرگان محلی و کسانی که به نحوی در گذشته با قیان عمل توزین انجام داده‌اند و با استفاده از قیان‌های قاجاری موجود در موزه مردم‌شناسی شهرستان بُرخوار و قیان‌های دوران پهلوی موجود در اصفهان انجام گرفته و به توصیف قیان و اجزای تشکیل دهنده‌اش، روش کار و انواع آن می‌پردازد.

موقعیت جغرافیایی شهرستان بُرخوار اصفهان

شهرستان بُرخوار با وسعت ۱۹۵۲/۷۷ کیلومتر مربع در شمال اصفهان واقع شده است. از این مساحت حدود ۱۸۶۳ کیلومتر مربع آن دشت و بقیه بصورت ارتفاعات است. این دشت از غرب به ارتفاعات مورچه خورت و از شمال به ارتفاعات شمالی بخش بُرخوار و از جنوب به اصفهان و از شرق به سیگزی و کوهپایه محدود می‌شود. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۵۹۰ تا ۱۶۰۰ متر و دارای شیب ملایمی (حدود ۰/۵- ۱/۵ در هزار) از غرب به طرف جنوب شرقی است. وسعت و محدوده‌ی بُرخوار قدیم، در شمال دشت اصفهان با شهرستان فعلی برخوار و بخش مرکزی شهرستان شاهین‌شهر و میمه منطبق است.

وجه تسمیه و پیشینه تاریخی

جدیدترین مطالعات انجام گرفته در مورد وجه تسمیه برخوار توسط آقایان یزدانی و اورنگی انجام گرفته است. یزدانی معتقد است: «اصل واژه، بُرسُووار بوده است، که به مرور زمان س به خ تبدیل شده است و به صورت بُرخوار درآمده. بُر به معنای انبوه، گروه و سُوار به معنی سوارکار. او معنای این واژه را ناحیه‌ای می‌داند که در آن جمعیت یا گروه سوارکاران وجود داشته است» (محمدعلی یزدانی، محقق محلی، ناصر حق‌شناس، ۱۳۹۴/۰۵/۲۶، شهر گز). همچنین محمد اورنگی از دیگر پژوهشگرانی است که در حال تدوین کتابی در مورد واژه‌های برخوار است. وی معتقد است در کتب اوستا که ادبیات بازمانه از عصر ایران باستان است، نام واژه بُرخوار به صورت‌های «خوارن»، «پُئورخوار»، «بُرخوار»، «وَرخوار» آمده است، که در مجموع معنی واژه‌های اشاره شده آسایش و آرامش در نگه داشتن گله و رَمه، فَرّ، شکوهمندی و آسایش فراوان است. به عنوان مثال در بند ۹ هات ۳۰ یَسنا، یکی از کتب اوستا واژه بُر به معنای شایسته‌سوار، سوارکار ماهر و خوار به معنای سهل و آسان و راحت آمده است که در جمع می‌توان گفت بُرخوار منطقه یا محلی که سوارکار شایسته و ماهر داشته است. همچنین معتقد است تلفظ صحیح و اولیه بُرخوار بوده اما امروزه به صورت بُرخوار در میان مردم تلفظ می‌شود. (محمد اورنگی خورزوقی، محقق محلی، ناصر حق‌شناس، ۱۳۹۴/۰۴/۲۰، شهر خورزوق) وجود

تپه‌های باستانی و کشف آثاری از دوره اشکانی و ساسانی نشان از قدمت این شهرستان است. بنابه نوشته ابن‌رسته کاخ‌هایی که به دستور خسرو اول ساسانی برای هم درس‌هایش در برخوار ساخته شده بود، تا زمان او (قرن سوم هجری) همچنان پای برجا بوده است (ابن رسته، ۱۳۶۵: ۱۸۲-۱۸۱). حمزه اصفهانی به آتشکده‌ای اشاره کرده که اردشیر درازدست در دارک برخوار ساخته بوده است (اصفهانی، ۱۳۶۷: ۳۸). حافظ ابونعیم در شرح فتح اصفهان به این آتشکده اشاره کرده است (ابونعیم، ۱۳۷۷: ۱۴۲). پس از فتوحات اسلامی موقعیت ویژه برخوار در دروازه ورودی شمال اصفهان موجب تداوم حیات در سراسر دوران اسلامی در این شهرستان شده است. وجود آثار تاریخی برجای مانده از دوران سلجوقی، صفوی و قاجاری خود گویای این مدعاست. وجود خاک حاصلخیز و نیروی انسانی خبره و کارآمد و نزدیکی به شهر اصفهان، همچنین فراوانی اسامی قنات‌های موجود در این شهرستان نشان از رونق کشاورزی در میان مردمان سخت‌کوش برخوار در ازمنه گذشته است. هنوز هم خربزه‌های گرگاب و سین در برخوار زیانزد مردم اصفهان و ایران است. فعالیت‌های زراعی، وسایل توزین و محاسبه را نیز در پی داشته و برخوار از مناطقی است که یکی به جهت فعالیت‌های گسترده کشاورزی و دیگری قرار گرفتن بر سر راه اصفهان به تهران و رفت‌وآمد کاروان‌ها، ترازو و قیان بسیار نزد مردم این شهرستان متداول بوده است. قیان‌های مورد مطالعه در این پژوهش در موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار قرار دارد و تنها قیان‌های بازمانده از مردمانی است که با سخت‌کوشی امورات زندگی را می‌گذرانده‌اند.

موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار واقع در خانه برومندها

خاندان متنفذی که از دوران صفوی در برخوار صاحب قدرت و مصدر امور حکومتی بوده، خاندان برومند است. این خاندان در زمان شاه عباس صفوی به موجب حکم حکومتی به سرکردگی امیراصلاح خان داغستانی از منطقه داغستان به شمال اصفهان و گز کوچانده می‌شوند. اسناد برجای مانده از نفوذ گسترده این خاندان در دوره‌های زندیه، قاجار و پهلوی حکایت دارد.

از آثار برجای مانده قاجاری از خاندان برومند، خانه تاریخی حاج محمدعلی‌خان برومند گزی است که به حاجی‌خان (حَجّی‌خان) معروف بوده است. حاج محمدعلی‌خان مدتی در لشکر ظل‌السلطان شغل نظامی‌گری داشته، از صاحب منصبان فوج ظل‌السلطان بوده و به علت نداشتن فرزند، منزل اعیانی مذکور را برای فرزند برادرش حیدرعلی‌خان برومند به ارث می‌گذارد. حیدرعلی‌خان برومند که به تحصیلات حوزوی روی می‌آورد بعدها به تدریس در مدرسه علمیه صدر و نیم‌آورد پرداخته، به عنوان نماینده مردم اصفهان در دوره هجدهم راهی مجلس شورای ملی می‌شود. این خانه تاریخی توسط حیدرعلی‌خان به نوه او دکتر امیرهمایون برومند صلح می‌شود و او نیز سه دانگ آن را به آقای ادیب برومند می‌فروشد تا فرهنگسرای به نام خاندان برومند در آن دایر شود. این بنا هم اینک با عنوان فرهنگسرای ادیب برومند به صورت محلی آموزشی، فرهنگی مورد بازدید گردشگران و علاقه‌مندان و محل برگزاری بزرگداشت‌های ادبی است. (منوچهر برومند، ناصر حق‌شناس، ۱۳۹۴/۰۶/۰۱، اصفهان) قسمتی از این خانه تاریخی زیبا به همت آقای مجید فروتن به صورت موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار پذیرای علاقه‌مندان و دوستداران فرهنگ و تاریخ است. مجید فروتن در مورد خود و موزه‌اش می‌گوید: متولد ۱۳۴۹/۰۶/۲۹ در شهر گز از توابع شهرستان برخوار است. در سال ۱۳۷۵ مجوز موزه مردم‌شناسی برخوار را از سازمان میراث‌فرهنگی استان اصفهان دریافت کرده و با عشق به فرهنگ غنی برخوار به جمع‌آوری آثار باقی‌مانده از مردمان گذشته همت گماشته است. این موزه اولین موزه خصوصی مردم‌شناسی کشور است که به صورت رایگان مورد بازدید و استفاده فرهنگ‌دوستان و پژوهشگران قرار دارد. هم اینک ۹۰۰ قطعه شی تاریخی از شهرستان برخوار در این موزه نگهداری می‌شود. قدمت برخی از آثار قرار گرفته در این موزه به دوره اشکانی و ساسانی می‌رسد، همچنین عکس‌های منحصر به فرد این مجموعه تداعی‌کننده آداب و رسوم و معماری شهرستان برخوار در ادوار گذشته تاریخ است. این موزه زیبا به صورت پژوهشکده‌ای جامع پذیرای دانشجویان علاقه‌مند به تاریخ و مردم فرهنگ‌دوست برخوار است.

یافته‌های پژوهش

معنای واژه قیان:

لغت‌نامه دهخدا ذیل واژه «قیان» آورده است:

قیان: کپان، و آن ترازویی است که یک پله دارد و به جای کپه دیگر سنگ یا شاهین به آن آویزند و به لغت رومی قسطاس می‌گویند. (مشخصات قیان به حروف ابجد: ۱۵۳)، و نیز ابزاری برای توزین اجسامی که وزن یا ابعاد آن‌ها مانع استفاده از ترازوی معمولی است. (انوری، ۱۳۸۶: ۵۴۸۵)

قیاندار: کسی که دارای شغل قیان‌داری بود. معادل ابجد: ۳۵۸ (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۵۳۸۴)
قیان‌داری مرکب است از معرب و فارسی با (یای) به معنی دارنده قیان و قیان بر تشدید فارسی معرب (کیان) است. حکیم سنائی فرماید:

چو بیویی راه دانی چیست علم آموختن چو بجویی عدل دانی چیست قیان داشتن
پور بهای جامی راست:

دهان چون ترازوش پر سنگ باد فرو باد آویختنش چون کپان

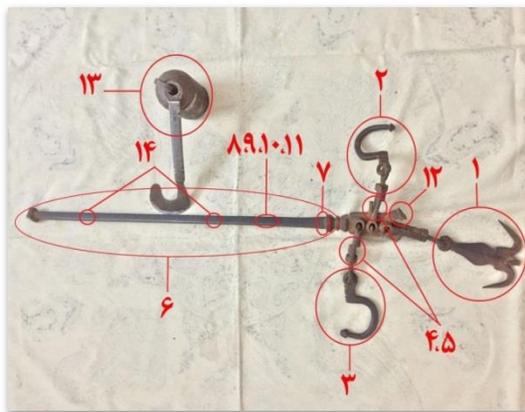
از مثال ثانی چنین مفهوم می‌شود که بدون تشدید با هم آمده است و عمل آن چنان است که جماعتی در درب دروازه‌های شهر و بازارها و خانات میله‌های قیان دارند و بار طبقات مردم را از روستایی و بلاد خارجه به شهر می‌آورند وزن کرده به مشتری می‌دهند هر نوع باری را مبلغی و مقداری گرفته، از آنچه می‌گیرند در سال (حسب المقطع) چیزی به رسم مالیه کارسازی دیوان می‌کنند (محمدکاظم کاشانی، بی تا: ۶۲).

آغاز به کار ترازو احتمالاً همان‌گونه بود که امروز هم در برخی از جوامع ابتدایی است، یعنی از دو دست برای تعیین وزن استفاده می‌شد و سبک و سنگین دو کالای همگون (مثل دو هندوانه) با قرار دادن آن‌ها در کف دو دست سنجیده می‌شد. در تورات بارها به ترازو و سنگ اشاره شده: موسی فرمود ترازو و سنگ باید حق باشد. در قرآن نیز بارها به ترازو اشاره شده

است: (خدای رحمان ترازو را بر نهاد تا در ترازو تجاوز نکنید. وزن کردن را به عدالت رعایت کنید و کم‌فروشی مکنید).

با گذشت زمان و نیازهای جدید و لزوم توزین اجسام سنگین، ترازوها نیز شکل جدیدی به خود گرفت. دیگر ترازوهای معمولی نیازها را برطرف نمی‌کرد و ترازویی موردنیاز بود که به راحتی قابل حمل باشد و بتواند اجناس سنگین را وزن نماید. قپان ترازویی بود که توانست قرن‌ها به این نیاز پاسخ گوید.

قبل از آنکه به توصیف اجزای قپان بپردازیم توجه به یک نکته مهم لازم و ضروری است و آن اینکه هر قپان دو حلقه‌ای دارای یک «سَر سبک» و یک «سَر سنگین» است. منظور از سر سبک قپان این است که اجناسی با وزن کم را با این حلقه از قپان وزن می‌کنند. حلقه سبک به میله قپان نزدیکتر است و نقطه‌هایی که بر روی میله در ابتدا قرار گرفته‌اند و به اصطلاح «مَنان» گفته می‌شود به تعداد کمتری است. در مقابل سر دیگر قپان، سر سنگین قپان است و اجناس با وزن بیشتر را با این حلقه از قپان وزن می‌کنند. این حلقه در وسط قرار دارد و به قلاب متاع که جنس را به آن می‌آویزند نزدیکتر است. تعداد نقطه‌ها یا مَنان آن نیز دو برابر طرف سبک است.

تصویر شماره ۱: قپان و اجزای تشکیل دهنده آن

محل نگهداری: موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار واقع در فرهنگسرای ادیب برومند در شهر گز (خانه برومندها)

۱. قلاب جهت آویزان کردن متاع (گندم، جو، گوسفند و ...) اکثر این قلاب‌ها دارای سه چنگک است. چنگک وسط نسبت به دو چنگک دیگر تعادل بیشتری در وزن اجناس دارد.
۲. قلاب سر سنگین (برای اجناسی که وزن زیادی دارند. این قلاب به قلاب متاع نزدیکتر است و در وسط قرار دارد)
۳. قلاب سر سبک (برای اجناسی که وزن کمتری دارند. این قلاب به میله قیان نزدیکتر است)
- ۴ و ۵. شاخص قلاب یا دروازه یا شاهین: هر دو قلاب سبک و سنگین یک شاخص دارد. هنگامی که شاخص‌ها (دو فک بالایی و پایینی) روبروی یکدیگر قرار گیرد وزن جنس مشخص می‌شود.
۶. میله قیان: این میله با مندرجاتی که بر روی آن قرار دارد، نشان دهنده وزن است. یک طرف میله قیان نشانگر سر سبک قیان و طرف دیگر میله نشانگر سر سنگین قیان است. در اکثر مواقع نشانه‌های منان سر سنگین و فاصله‌ها دو برابر سر سبک است. برای مثال اگر سر سبک قیان پنج نقطه داشته باشد، هر نقطه برابر با نیم من است و فاصله هر خط تا خط دیگر نیز نیم من محاسبه می‌شود. (البته در قیان‌های بزرگ فاصله هر خط در دو طرف سبک و سنگین یک من محاسبه می‌شود) اما در سر سنگین دو برابر می‌شود، یعنی ده نقطه وجود دارد و فاصله هر خط هم یک من است. در نتیجه سر سنگین دو برابر سر سبک است.
۷. منان: در هر قیان دو قسمت منان وجود دارد یکی در ابتدای سر سبک و دیگری در ابتدای سر سنگین. منظور از منان نقطه‌هایی است که در ابتدای میله قیان وجود دارد که نشان می‌دهد قیان چقدر می‌تواند وزن را نشان دهد. هر نقطه بیانگر نیم من یا یک من است. برای مثال پنج نقطه بیانگر پنج نیم من (هر نیم من ۳ کیلو) یعنی از ابتدا ۱۵ کیلو به بالا را وزن می‌کند. در طرف دیگر قیان همین نقطه‌ها معمولا دو برابر این طرف یعنی ده نقطه وجود دارد و چون سر سنگین قیان است، هر نقطه برابر یک من (هر من ۶ کیلو) محاسبه می‌شود و اجسام با وزن ۶۰ کیلو به بالا را با این سر قیان وزن می‌کنند. به عبارت دیگر منان مشخص

می‌کند که صفر ما از چند آغاز می‌شود (قیانچی‌ها این نقطه را نقطه صفر هم می‌نامند) و طرف قیان از چه وزن به بالا را می‌تواند محاسبه کند. اگر در سر سنگین قیانی ۱۲ نقطه وجود داشت، یعنی ۱۲ من و هر من برابر با ۶ کیلو است که می‌شود برابر با ۷۲ کیلو گرم. پس اجناس ۷۲ کیلویی به بالا را باید برای کشیدن آورد و نه وزن پایین تر. در واقع نقطه صفر از ۷۲ کیلو آغاز می‌شود.

۸. خط اول تا خط دوم: هر کدام از این خط‌ها برابر با یک من است. البته در قیان‌های کوچک فاصله هر خط نیم من است. (یک من برابر ۶ کیلوگرم)

۹. در بین هر خط اول و خط دوم که من خوانده می‌شود خط نصف‌هایی است که من را به دو قسمت مساوی تقسیم کرده است. این خط را نیم من می‌گویند. (برابر ۳ کیلوگرم)

۱۰. در بین خط من و خط نیم من یک نقطه وجود دارد که بیانگر صد درم است. (صد درم برابر ۱۵۰۰ گرم)

۱۱. فاصله بین خط من و صد درم را نیز (پنجا: ۷۵۰ گرم) می‌گویند. اگرچه این وزن نقطه مشخصی بر روی قیان ندارد، اما اصطلاحی است که هرگاه وزنه قیان بین خط نیم من و صد درم قرار گیرد جهت دقت بیشتر به کار برده می‌شود.

۱۲. این قسمت از قیان به شکل سر یک حیوان جهت تزیین قیان است و در محاسبات نقشی ندارد. البته مردم محلی معتقدند این اشکال مثل (دهان باز شده شیر) می‌تواند نشانه عدالت باشد که قیان‌دار را متوجه کار حساس خود و توجهی که باید به عدالت در وزن کردن اجناس داشته باشد می‌کند. این احتمال نیز وجود دارد که سازنده بدین شکل امضا خود را بر روی اثر حک کرده و کار خود را از دیگر قیان‌سازان متمایز کرده است.

۱۳. وزنه یا سنگ قیان: هر قیان سنگ مخصوص به خود را دارد و سنگ یک قیان برای استفاده قیان دیگر به کار نمی‌رود.

۱۴. در کنار خط‌های مندرج بر روی میله قیان با فاصله معین و مساوی (در قیان‌های مختلف متفاوت است) خط‌های اریبی وجود دارد که قیان‌داران محلی به آن چپ و راست می‌گویند. این علامت‌ها برای سهولت خواندن عدد است تا قیان‌دار با نگاه به میله سریع متوجه وزن

جنس شود. یعنی به فاصله هر پنج من یک چپ و راست روی میله قرار گرفته تا قیان دار با دیدن چپ و راست سریع وزن جنس را بگوید. در واقع این خطها از شمارش خانه‌های من از ابتدای میله جلوگیری می‌کند و سرعت کار را بالا می‌برد.

۱۵. سه پایه قیان: سه پایه که از چوب بوده بیشتر برای قیان‌های بزرگ کاربرد داشته. قیان‌های کوچک سه پایه نداشته‌اند.

تصویر شماره ۲: مشخصات قیان شماره ۱ (این قیان برای اجناس با وزن زیاد به کار می‌رود و هر نقطه در منان طرف سبک و سنگین برابر یک من شاهی اصفهان (۶ کیلو) محاسبه می‌شود)

محل نگهداری: موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار واقع در فرهنگسرای ادیب برومند در شهر گز (خانه برومندها)

جدول شماره ۱: مشخصات قپان شماره ۱

وزن سنگ	جنس سنگ	تعداد وزنه	تعداد قلاب	وزن	طول	جنس	قدمت
۵/۸۹۰ کیلوگرم	فولاد	۱	۲	۴/۵۴۰ کیلوگرم	۱۲۸ سانتی‌متر	فولاد	قاجار

تصویر شماره ۳: مشخصات سر سنگین قپان شماره ۱

محل نگهداری: موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار واقع در فرهنگسرای ادیب برومند در شهر گز (خانه برومندها)

جدول شماره ۲: مشخصات سر سنگین قپان شماره ۱

طول آویز سنگین	تعداد نقطه‌هایی که نشان‌دهنده یک من است (منان)	فاصله هر من به سانتی‌متر	تعداد واحدهای من از ابتدا تا انتها	ظرفیتی که قپان می‌تواند وزن کند
۲۲ سانتی‌متر	۱۲	۴/۵۰	۴۴/۵۰ من	۳۳۹ کیلوگرم

تصویر شماره ۴: مشخصات سر سبک قیان شماره ۱

محل نگهداری: موزه مردم شناسی شهرستان برخوار واقع در فرهنگسرای ادیب برومند در شهر گز (خانه برومندها)

جدول شماره ۳: مشخصات سر سبک قیان شماره ۱

طول آویز سبک	تعداد نقطه‌هایی که نشان‌دهنده یک من است (منان)	فاصله هر من به سانتی‌متر	تعداد واحدهای من از ابتدا تا انتها	ظرفیتی که قیان می‌تواند وزن کند
۲۳ سانتی‌متر	۵	۵ سانتی‌متر	۲۰/۵۰	۱۵۳ کیلوگرم

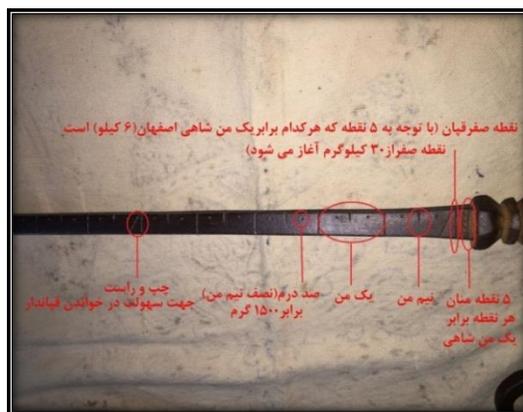

تصویر شماره ۵: مشخصات قیان شماره ۲

محل نگهداری: موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار واقع در فرهنگسرای ادیب برومند در شهر گز (خانه برومندها)

جدول شماره ۴: مشخصات قیان شماره ۲

وزن سنگ	جنس سنگ	تعداد وزنه	تعداد قلاب	وزن	طول	جنس	قدمت
۳/۰۸۰ کیلوگرم	فلزی	۱	۲	۲/۵ کیلوگرم	۷۲ سانتی‌متر	فلز	قاجار

تصویر شماره ۶: مشخصات سر سنگین قیان شماره ۲

محل نگهداری: موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار واقع در فرهنگسرای ادیب برومند در شهر گز (خانه

برومندها)

جدول شماره ۵: مشخصات سر سنگین قیان شماره ۲

طول آویز سنگین	تعداد نقطه‌هایی که نشان‌دهنده یک من است (منان)	فاصله هر من به سانتی‌متر	تعداد واحدهای من از ابتدا تا انتها	ظرفیتی که قیان می‌تواند وزن کند
۱۹ سانتی‌متر	۵	۴	۱۴/۵۰ من	۱۱۷ کیلوگرم

تصویر شماره ۷: مشخصات سر سبک قیان شماره ۲

محل نگهداری: موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار واقع در فرهنگسرای ادیب برومند در شهر گز (خانه برومندها)

جدول شماره ۶: مشخصات سر سبک قیان شماره ۲

طول آویز سبک	تعداد نقطه‌هایی که نشان‌دهنده نیم من است (منان)	فاصله هر من به سانتی‌متر	تعداد واحدهای من از ابتدا تا انتها	ظرفیتی که قیان می‌تواند وزن کند
۲۰ سانتی‌متر	۴	۴ سانتی‌متر	۱۳/۵۰	۵۲/۵ کیلوگرم

تصویر شماره ۸: مشخصات قپان شماره ۳

محل نگهداری: موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار واقع در فرهنگسرای ادیب برومند در شهر گز (خانه برومندها)

جدول شماره ۷: مشخصات قپان شماره ۳

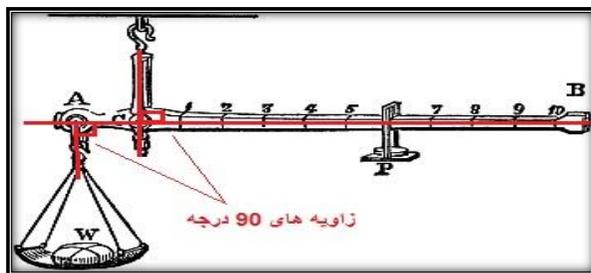
قدمت	جنس	طول	وزن	تعداد قلاب	تعداد وزنه	جنس سنگ	وزن سنگ
صفوی	چوب	۱۳۴ سانتی‌متر	۱/۷۶۰ کیلوگرم	۱	---	---	---

طبق گفته پیرمرد کشاورز مالک قبلی این قپان که آن را به موزه واگذار کرده، این قپان چوبی در گذشته برای وزن کالاهایی که ارزش زیادی نداشته چون گاه و هیمه و یا پنبه کاربرد داشته و در وزن متاع‌های با ارزش‌تر از همان قپان‌های فولادی استفاده می‌شده است. (مصاحبه‌های فروتن، ۱۳۹۴)

توزین با قپان

برای وزن کردن با قپان، متاع را به حلقه اول (که چنگک دارد و برای آویزان کردن متاع است) می‌آویزند. اگر بار مورد نظر سبک باشد حلقه نزدیک به منان که سر سبک نام دارد را به سه‌پایه

آویزان می‌کنند و اگر متاع سنگین باشد قیان را برگردانده و حلقه نزدیک به متاع که سر سنگین نام دارد را به سه پایه آویزان می‌کنند. (قیانچی‌ها برای تعویض سر سبک و سنگین به اصطلاح خودشان اصطلاح برگرداندن قیان را به کار می‌برند). قیانچی به گونه‌ای پشت قیان قرار می‌گیرد که متاع در سمت راست او قرار گیرد و میله قیان برای خواندن در سمت چپ و قیانچی کاملاً مشرف بر میله قیان باشد و مندرجات روی میله قابل مشاهده باشد. هنگامی که متاع را به حلقه می‌آویزیم سنگ را بر روی میله به حرکت درمی‌آوریم. هرگاه میله قیان در سطح افق قرار گیرد و فک‌های دروازه روبروی یکدیگر در عمود واقع شوند عمل توزین انجام شده با خواندن علامت‌های روی میله که سنگ در آن نقطه است وزن متاع را اعلام می‌کنیم.

تصویر شماره ۹: زاویه ۹۰ درجه قیان

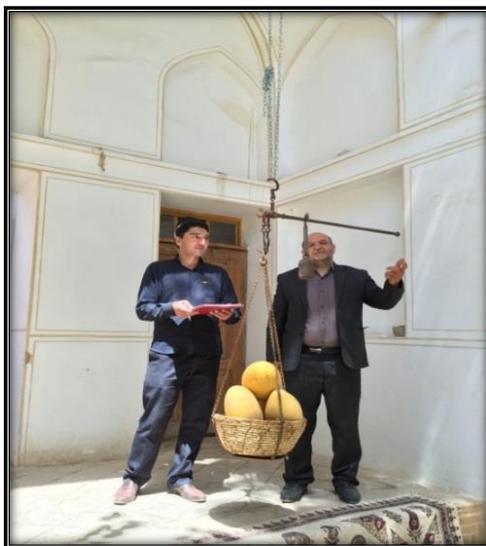
مصاحب در توصیف وزن کالا با قیان آورده است: «اهرمی است که دو بازویش مختلف‌الطولند. باری را که می‌خواهند توزین کنند به وسیله قلابی به نقطه ثابتی مانند A از اهرم می‌آویزند. نقطه اتکای اهرم نقطه C است که به وسیله حلقه یا قلابی که با آن اسباب را نگاه می‌دارند مشخص می‌شود. وزنه ثابت P را می‌توان بر بازویی از اهرم که در طرف دیگر بار است و مدرج است لغزانیید. برای توزین، این وزن را به بازوی مذکور می‌لغزانند تا شاهین به حال افقی در آید. وزن بار بر بازوی مدرج در محافظت A خوانده می‌شود. هنگامی که وزن خوانده شود (در اصطلاح می‌گویند قیان خواند) میله در سطح افق با متاع ما در سطح عمود زاویه نود

درجه کامل به وجود آورد و یا دو فک ثابت و متحرک دهانه قیان دقیقاً در خط عمود قرار گیرند» (مصاحب، ۱۳۵۶:۲۰۱۴). نکته مهم در محاسبه سر سبک و سنگین این که اگرچه قیان یک میله دارد اما یک طرف این میله که سر سنگین باشد دو برابر طرف دیگرش که سر سبک باشد وزن را نشان می‌دهد و این در تفاوتی است که در فاصله و اندازه قلاب‌های سر سبک و سرسنگین نسبت به یکدیگر و همچنین فاصله قلاب‌ها نسبت به قلاب متاع وجود دارد. قلاب سرسنگین با فاصله سه الی چهار سانتی‌متر از قلاب سر سبک بر روی میله قرار گرفته و سه الی چهار سانتی‌متر تا قلاب متاع فاصله دارد ولی قلاب سر سبک هفت الی هشت سانتی‌متر تا قلاب متاع فاصله دارد. مورد دوم اینکه در تمامی قیان‌های بررسی شده طول آویز سر سنگین یک سانتی‌متر از قلاب سر سبک کوتاهتر است و این قانون در کلیه قیان‌های مورد تحقیق صدق می‌کند.

تصویر شماره ۱۰: دروازه قیان (اجزای تشکیل‌دهنده و شیوه کار)

محل نگهداری: موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار واقع در فرهنگسرای ادیب برومند در شهر گز (خانه برومندها)

تصویر شماره ۱۱: لذت توزین با قیان

فروتن (موزه‌دار در سمت راست در حال وزن متاع با قیان) و حق‌شناس (پژوهشگر) در حال ثبت وزن در خانه برومندها

لازم به ذکر است برای بررسی اختلاف وزن قیان با ترازوهای امروزی خریزه‌های نشان داده شده در عکس ابتدا با ترازوی دیجیتالی وزن شد (عدد به دست آمده: $33/700$ کیلوگرم) سپس با قیان وزن شد (عدد به دست آمده با قیان: ۶ من شاهی اصفهان یک کیلو کم) یعنی ۳۵ کیلوگرم و اختلاف آن یک کیلو و سیصد گرم بود. (قیان یک کیلو و سیصد گرم بیشتر نشان می‌داد) البته آقای حاج‌علی خجندی معتقد است من شاهی اصفهان اگرچه ۶ کیلو محاسبه می‌شود ولی دقیقاً ۶ کیلوگرم نیست و پنج کیلو و نهصد و سی و نه گرم است. اگر یک من را پنج کیلو و نهصد و سی و نه گرم محاسبه کنیم، وزن به دست آمده با قیان به وزن به دست آمده با ترازوی دیجیتالی نزدیکتر شده اختلاف به یک کیلوگرم می‌رسد.

تصویر شماره ۱۲: حاج علی خجندی (قصاب و قپان‌دار در گذشته) مشغول وزن با قپان، همراه با حق‌شناس (پژوهشگر)

تصویر شماره ۱۳: حاج علی خجندی (قصاب و قپان‌دار در گذشته) مشغول وزن با قپان، همراه با نعمت‌الله اعظمیان (مدیر فرهنگسرای ادیب برومند)

جدول شماره ۸: وزن‌ها در محاسبه اجتناس

من شاه‌ی اصفهان	کیلوگرم	مثقال
یک من شاه‌ی اصفهان	۵/۹۳۹۲	۱۲۸۰
نیم من شاه‌ی اصفهان	۲/۹۶۹۵	۶۴۰
صد درم (یک چارک شاه)	۱/۴۸۴۷	۳۲۰
۵۰ نار	۰/۷۴۲۳	۱۶۰
۲۵ نار	۰/۳۷۱۱	۸۰
۱۰ نار	۰/۱۸۵۶	۴۰
۵ نار	۰/۰۹۲۸	۲۰
آویز بزرگ که دو برابر آویز کوچک وزن متاع را نشان می‌دهد برحسب من شاه‌ی		
۱۰۰ من شاه‌ی		یک خروار شاه (خروار اصفهان)(دو خروار تبریز)
۸۰ سیر		یک من شاه (من اصفهان)
۶۰ سیر		سه چارک شاه
۴۰ سیر		نیم من شاه
۲۰ سیر		یک چارک شاه
آویز کوچک که نصف آویز بزرگ وزن متاع را نشان می‌دهد		
۱۰۰ من تبریز		یک خروار
۴۰ سیر		یک من تبریز
۳۰ سیر		سه چارک
۲۰ سیر		نیم من
۱۰ سیر		یک چارک

(ترسیم جدول از مولفین است)

تصویر شماره ۱۴: قپان شماره (۴). این قپان با کیلوگرم وزن را نمایش می‌دهد و منان ندارد
حاج رسول قصاب و فرزندش حاج محمود قصاب در حال توزین گوشت با قپان (مغازه واقع در میدان امام
علی (ع) اصفهان)

جدول شماره ۹: مشخصات قپان شماره ۴

قدمت	جنس	طول	وزن	تعداد قلاب	تعداد وزنه	جنس سنگ	وزن سنگ
پهلوی	فولاد	۸۰ سانتی‌متر	۲/۶۷۰ کیلوگرم	۲	۱	فولاد	۳ کیلوگرم

جدول شماره ۱۰: مشخصات سر سنگین قپان شماره ۴

طول آویز سنگین	تعداد خانه‌هایی که برابر ۱۰ کیلوگرم است	نقطه آغاز به کیلوگرم	نقطه پایان به کیلوگرم	ظرفیتی که قپان می‌تواند وزن کند
۲۳ سانتی‌متر	۱۰	۴۰	۱۳۰	۱۳۰ کیلوگرم

جدول شماره ۱۱: مشخصات سر سبک قیان شماره ۴

طول آویز سبک	تعداد خانه های که برابر ۵ کیلوگرم است	نقطه آغاز به کیلوگرم	نقطه پایان به کیلوگرم	ظرفیتی که قیان می تواند وزن کند
۲۴ سانتی متر	۱۰	۱۵	۶۵	۶۵ کیلوگرم

تصویر شماره ۱۵: سر سبک قیان شماره (۴)

محل نگهداری: مغازه قصابی حاج رسول قصاب واقع در میدان امام علی (ع) اصفهان

تصویر شماره ۱۶: سر سنگین قیان شماره (۴)

محل نگهداری: مغازه قصابی حاج رسول قصاب واقع در میدان امام علی (ع) اصفهان

تصویر شماره ۱۷: قپان شماره (۵). قپانی بزرگتر که تا وزن ۲۴۸ کیلوگرم را محاسبه می‌کند
محل نگهداری: مغازه قصابی حاج رسول قصاب واقع در میدان امام علی (ع) اصفهان

جدول شماره ۱۲: مشخصات قپان شماره ۵

وزن سنگ	جنس سنگ	تعداد وزنه	تعداد قلاب	وزن	طول	جنس	قدمت
۵/۷۴۰ کیلوگرم	فولاد	۱	۲	۵/۵۱۰ کیلوگرم	۱۱۷ سانتی‌متر	فولاد	پهلوی

جدول شماره ۱۳: مشخصات سر سنگین قپان شماره ۵

طول آویز سنگین	تعداد خانه‌هایی که برابر ۱۰ کیلوگرم است	نقطه آغاز به کیلوگرم	نقطه پایان به کیلوگرم	ظرفیتی که قپان می‌تواند وزن کند
۲۵ سانتی‌متر	۱۸	۷۰	۲۴۸	۲۴۸ کیلوگرم

جدول شماره ۱۴: مشخصات سر سبک قپان شماره ۵

طول آویز سبک	تعداد خانه‌هایی که برابر ۱۰ کیلوگرم است	نقطه آغاز به کیلوگرم	نقطه پایان به کیلوگرم	ظرفیتی که قپان می‌تواند وزن کند
۲۶ سانتی‌متر	۱۱	۳۰	۱۲۸	۱۲۸ کیلوگرم

تصویر شماره ۱۸: سر سبک قیان شماره (۵)

محل نگهداری: مغازه قصابی حاج رسول قصاب واقع در میدان امام علی (ع) اصفهان

تصویر شماره ۱۹: سر سنگین قیان شماره (۵)

محل نگهداری: مغازه قصابی حاج رسول قصاب واقع در میدان امام علی (ع) اصفهان

تصویر شماره ۲۰: سنگ زیبای قپان شماره (۵)

محل نگهداری: مغازه قصابی حاج رسول قصاب واقع در میدان امام علی (ع) اصفهان

تصویر شماره ۲۱: قلاب سنگ قپان شماره (۵) با نقش سر مار یا سر غاز

محل نگهداری: مغازه قصابی حاج رسول قصاب واقع در میدان امام علی (ع) اصفهان

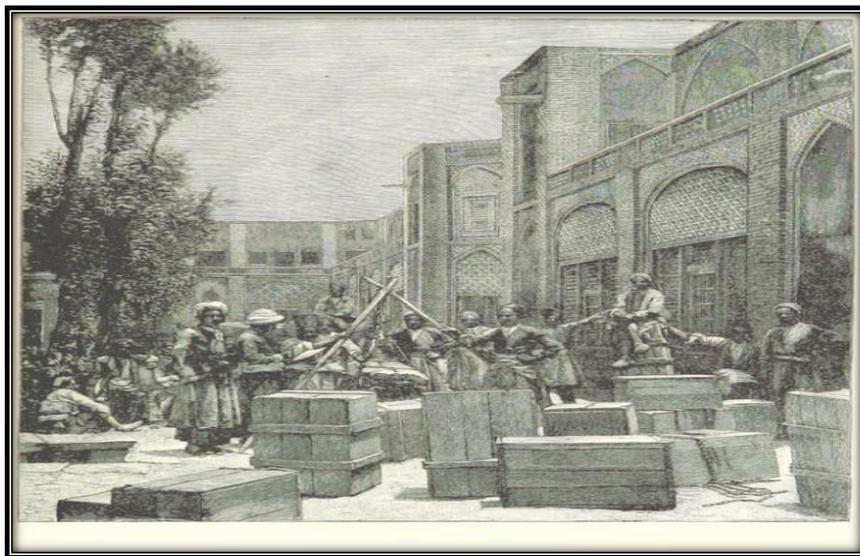

تصویر شماره ۲۲: سنگ قیان شماره (۵). نقش‌های زیبا بر روی سنگ قیان
محل نگهداری: مغازه قصابی حاج رسول قصاب واقع در میدان امام علی (ع) اصفهان

حاج رسول قصاب در مورد قیان‌هایش می‌گوید قصابی شغل خانوادگی آنان بوده و قیان‌های فوق از پدرش «مرحوم حاج اکبر قصاب» به او به ارث رسیده است و قدمت آن را بعد از قاجار و پهلوی اول می‌داند. در گذشته از این قیان بسیار استفاده کرده ولی با آمدن ترازوهای جدید و دیجیتالی هم اکنون از این قیان فقط در مواقعی که ترازوی دیجیتال قابل استفاده نباشد (قطع برق و یا خرابی ترازوی دیجیتال) استفاده می‌کند. قیان‌های حاج رسول در نوع خود و در این پژوهش منحصر به فرد بود، زیرا مربوط به دوران بعد از قاجار است و تغییر اوزان از من به کیلوگرم را نشان می‌دهد. براساس مستندات تاریخی بین سال‌های ۱۳۰۴-۱۳۱۱ شمسی در حکومت پهلوی اول دو قانون درباره قیان و قیان‌داری در ایران به تصویب می‌رسد که اوزان از (من، نیم‌من، صد درم، پنجا) به کیلوگرم تغییر می‌کند. این تغییرات در تاریخ قیان‌داری نقطه عطفی بوده است و قواعد اوزان تا قبل از آن را بر هم زده و منسوخ می‌کند که باید به‌طور مشروح و مبسوط و بر پایه اسناد و مدارک متقن تاریخی مورد بررسی قرار گیرد. حاج رسول در

مورد نقوش روی سنگ قپانش می‌گوید در گذشته مار نماد زایش و باروری بوده، همچنین نماد سلامتی و شاید سر مار قرار گرفته بر روی سنگ و یا قلاب سنگ اشاره به صحیح کشیدن متاع و سالم کشیدن داشته باشد. همچنین سر مار نماد نیش و نوش نیز بوده است و شاید این نقش هنگام وزن کردن به قصاب یادآوری می‌کند که می‌تواند با حق گفتن رزق خود را نوش کند و در صورت حق نگفتن نوشش را به نیش تبدیل سازد. (حاج رسول قصاب، قصاب در میدان امام علی (ع) اصفهان، گفتگو با ناصر حق‌شناس، ۱۳۹۴/۰۶/۰۵، اصفهان).

اما استاد حاج علی نریمانی نقش مار را در سنگ فوق علاوه بر جنبه تزیین و زیبایی، جهت دفع چشم و نظر بد می‌داند. (استاد حاج علی نریمانی، شاعر و محقق محلی، گفتگو با ناصر حق‌شناس، ۱۳۹۴/۰۵/۲۵، برخوار)

تصویر شماره ۲۳: توزین اجناس با قپان در دوران قاجار (سه پایه چوبی قپان در تصاویر قابل مشاهده است)، مجموعه عکس‌های قاجاری کتابخانه بریتانیا در [tarnamey ebay.co.uk](http://ebay.co.uk)

تصویر شماره ۲۴: توزین اجناس با قیان در دوران قاجار (سه پایه چوبی قیان در تصاویر قابل مشاهده است)، مجموعه عکس‌های قاجاری کتابخانه بریتانیا در تارنمای ebay.co.uk

تصویر شماره ۲۵: توزین انسان با قیان. برگرفته از کتاب طالب آباد (صفی نژاد، ۱۳۴۵: ۴۹۰)

تصویر شماره ۲۶: کارت پستالی با تصویر قپان (توزین منسوجات در قزوین) مجموعه عکسهای

فاجاری کتابخانه بریتانیا در تارنمای maryevans.com

چند نکته پیرامون قپان

قپان‌داری در گذشته: در گذشته قپان‌داری به دو شکل مرسوم بوده است. یکی قپان‌داری که در روستاها و مزارع برای وزن محصولات و دام‌ها انجام می‌گرفته و بیشتر در اختیار خوانین و ملاکین قرار داشته است به ویژه در موقع رسیدن محصولات کشاورزی کاربرد فراوانی داشته و مردم عادی به علت گرانی توان خرید آن را نداشته‌اند. اما در بین صنوف، صنف قصابان بدان احتیاج داشتند و برای خرید گوسفند و وزن آن و همچنین برای دباغی از قلاب قپان استفاده می‌کرده‌اند. نوع دیگر از قپان‌داری که شاید بتوان با باسکول‌های امروزی مقایسه کرد (ثابت در محلی خاص) بیشتر در دروازه شهرها و یا کاروانسراها و گمرکات استفاده می‌شد که وزن بیشتری را نیز محاسبه می‌کرده است. دولت مرکزی از اینان مالیات می‌گرفته و اینان از مردم اجرتی جهت وزن بار آن‌ها دریافت می‌کرده که به اصطلاح به آن باج قپان‌داری می‌گفته‌اند.

احترام به سالخوردگان در توزین با قپان: طبق گفته یکی از افراد مورد پژوهش، در گذشته برای وزن کردن متاع با قپان بیشتر از سالخوردگان و پیرمردها استفاده می‌کردند تا جوانان و معتقد بودند اینان در وزن با قپان تجربه و تبحر بیشتری دارند. این نوعی احترام به پیشکسوتان

هم بود. (استاد حاج علی نریمانی، شاعر و محقق محلی، گفتگو با ناصر حق شناس، ۱۳۹۴/۰۵/۲۵، برخوار)

حق گفتن یا راست گویی قیان: از اصول مهم و اساسی در قیان و قیان داری حق گفتن و راست گویی قیان است. در واقع حق ملاکی بود که در اوزان بیشتر کاربرد داشت. در گذشته اینکه قیان فلان شخص یا قیان فلان آبادی حق را می گوید نشان از حسن نیت و درستی شخص قیان دار بود و این برای قیان دار بسیار مهم و دارای اعتبار بود. البته مصاحبه شوندهگان معتقدند اینکه قیانی حق نگوید به قیان دار بستگی داشت و امکان نداشته قیانی خراب شده باشد. حق نگفتن (دروغگویی) و یا تقلب قیان به این شکل بود که قیان دار اگر در هنگام کشیدن متاع سر میله قیان را به عمد کمی بالا می آورد، وزن را اندکی زیاد نشان می داد و اگر قیان دار سر قیان را کمی پایین می آورد، وزن را اندکی کم نشان می داد. (البته این اختلاف زیاد نبوده. مثلاً در ده من شاهی (برابر ۶ کیلوگرم) یک یا دو کیلو اختلاف داشته). مصاحبه شوندهگان معتقدند مورد فوق به ندرت اتفاق می افتاد و بسیار کم پیش می آمد قیانی حق نگوید. همچنین این نکته را نیز تاکید دارند که در گذشته مردم بسیار با گذشت بودند و اینکه مقداری از متاعی که وزن می کنند به طرف مقابل برسد برایشان مهم نبود و معتقد بودند خداوند برکت آن را خواهد داد. (حاج علی خجندی، قصاب و قیان دار در گذشته، گفتگو با ناصر حق شناس، ۱۳۹۴/۰۵/۲۰، فرهنگسرای ادیب برومند)

گم شدن سنگ قیان: در گذشته هر قیان سنگ مخصوص به خود را داشته و سنگ ساخته شده منحصر به همان قیان بود و امکان نداشت برای قیان های دیگر مورد استفاده قرار گیرد. اما هنگامی که سنگ قیانی گم می شد، مجبور بودند یک سنگ دیگر برای آن بسازند. برای این کار ابتدا جنسی را با یک قیان مشابه دیگر می کشیدند و نقطه ای را که در قیان صحیح بود، مشخص می کردند، و سنگ جدید را به گونه ای می ساختند که در همان نقطه مثل سنگ صحیح وزن جنس را نشان دهد. اگر احتیاج به کم کردن وزن سنگ بود آن را در کوره آهنگری قرار داده و

وزنش را کم می‌کردند و اگر احتیاج به افزایش وزن بود تکه‌های آهنی از نعل اسب که به اصطلاح به آن گوشواره می‌گفتند به آن اضافه می‌کردند (استاد حاج علی نریمانی، شاعر و محقق محلی، گفتگو با ناصر حق‌شناس، ۱۳۹۴/۰۵/۲۵، برخوار)

قیان‌های معروف: در گذشته قیان‌ها نیز نامی و معروف بوده‌اند. این معروفیت یکی در حق گفتن قیان بود (کنایه از اینکه قیان‌دارش انسان متعهد و درستکاری است) و دیگری در اینکه وزن بیشتری را بتواند محاسبه کند. مثلاً می‌گفتند: بیخ (انتها، اساس، ته) قیان فلان شخص شانزده منی است. کنایه از اینکه وزن زیاد را می‌تواند محاسبه کند. (هر نقطه برابر یک من شاهی یعنی ۶ کیلوگرم) یعنی نقطه صفر و منان قیان از ۹۶ کیلوگرم آغاز می‌شود. همچنین تزیینات زیبای قیان نیز زیانزد بود. البته قیان‌هایی که دارای تزیینات زیبا بودند بیشتر برای وزن اجناس با ارزش و با وزن کم چون ابریشم و تریاک مورد استفاده قرار می‌گرفتند. (حاج علی خجندی، قصاب و قیان‌دار در گذشته، گفتگو با ناصر حق‌شناس، ۱۳۹۴/۰۵/۲۰، فرهنگسرای ادیب برومند)

نتیجه‌گیری

قیان ترازوی بی‌کفه‌ای است در اندازه‌های مختلف. اگرچه اندازه‌های بسیار کوچک آن موجود بوده و در وزن متاع‌هایی ارزشمند و با وزن کم مورد استفاده قرار می‌گرفته، اما بیشتر در مواقعی که وزن اجناس بالا بوده و ترازوهای کوچک جوابگو نبوده کاربرد فراوان داشته، به ویژه در مزارع کشاورزی و در صنوف، نزد صنف قصابان. قیان از میله‌ای تشکیل شده، بدون کفه، همچنین یک سنگ که فقط مخصوص به خودش بوده جهت قرار دادن بر روی میله تا وزن را نشان دهد. هر قیان دارای یک سر سبک و یک سر سنگین است. سر سبک جهت وزن متاع‌هایی با وزن کم کاربرد داشته و قلاب آن به میله قیان نزدیکتر است. سر سنگین جهت وزن متاع‌هایی با وزن سنگین که قلاب آن به قلاب متاع نزدیکتر است. بر روی میله قیان علامت‌هایی درج شده که اولین آن منان است. هر نقطه منان بیانگر یک من شاهی است و نشان می‌دهد نقطه صفر ما از چه عددی آغاز می‌شود. یعنی اگر سر سبک قیانی ۶ نقطه بود، هر نقطه برابر یک من شاهی

اصفهان و ما باید وزن را از ۳۶ کیلوگرم آغاز کنیم. همین‌طور این نشانه به ما می‌گوید قیان وزن کمتر از ۳۶ کیلوگرم را نشان نمی‌دهد. در اکثر قیان‌ها منان سر سنگین، دو برابر سر سبک است. بعد از منان میله به واحدهای مساوی تقسیم شده است که هر کدام بیانگر یک من شاهی اصفهان (۶کیلوگرم) است. یک من خود به دو قسمت مساوی (دو نیم من شاهی) معادل ۳ کیلوگرم و نیم من، خود به دو قسمت مساوی (صد درم) معادل ۱۵۰۰ گرم و صد درم خود به دو قسمت کوچکتر به نام پنجا (۷۵۰ گرم) تقسیم می‌شود. این واحدهای قاجاری با روی کار آمدن حکومت پهلوی اول منسوخ شد و اعداد فارسی به کیلوگرم بر روی میله قیان قرار گرفت. عمل توزین قیان هنگامی انجام می‌گیرد که متاع را به قلاب بیاویزیم و سر سبک یا سنگین را به سه پایه آویزان کنیم و سنگ را بر روی میله به حرکت درآوریم، هنگامی که میله قیان در سطح افق و زاویه ۹۰ درجه قرار گیرد و فک‌های دروازه قیان به صورت عمود کاملاً روبروی یکدیگر قرار گیرند، عمل توزین انجام گرفته و در اینجا به اصطلاح می‌گویند قیان خواند. از مهم‌ترین ویژگی‌های وزن با قیان حق‌گفتن آن است که این به دقت و عادل بودن قیان‌دار بازمی‌گردد. نقش و تزیینات موجود بر روی قیان و سنگش جهت زیبایی بوده و به ذوق و قریحه سازندگان هنرمند آن بازمی‌گردد، همچنین بیانگر اعتقادات و باورهای اساطیری نیاکان ما است که همچنان جایگاه خود را محفوظ داشته است. امروزه قیان‌ها بعد از قرن‌ها بار به دوش کشیدن طاقتشان تمام شده بار را بر زمین گذارده راهی موزه‌ها شده‌اند. اگرچه قیان‌ها در موزه‌ها دیگر برای ما نمی‌خوانند و فقط مشتاقان خود را به نظاره می‌نشینند. این تحقیق بار دیگر قیان را از موزه بیرون آورد و به خواندن واداشت. خواندن قیان برای ما لذتی بود که کمتر کسی در هزاره سوم آن را تجربه خواهد کرد.

منابع

- ابن رسته، احمد بن عمر (۱۳۶۵). *الاعلاق النفسیه*. ترجمه و تعلیق: حسین قره‌چانلو. تهران: انتشارات امیرکبیر.

- ابونعیم اصفهانی، حافظ (۱۳۷۷). *ذکر اخبار اصفهان*. ترجمه: نورالله کسای. تهران: انتشارات سروش.
- اصفهانی، حمزه (۱۳۶۷). *تاریخ سنی ملوک الارض و الانبیاء*. ترجمه: جعفر شعار. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- انوری، حسن (۱۳۸۶). *فرهنگ بزرگ سخن* (جلد ۶). تهران: انتشارات سخن.
- تناولی، پرویز (۱۳۸۷). *ترازو و سنگ*. تهران: انتشارات بنگاه.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). *لغت‌نامه دهخدا*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- صفی‌نژاد، جواد (۱۳۴۵). *طالب‌آباد*. تهران: موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران.
- کاشانی، محمدکاظم. *قوانین السیاق*. نسخه خطی. تهران: کتابخانه مجلس شورای اسلامی، شماره: ۸۷۳۲۰.
- مصاحب، غلامحسین (۱۳۵۶). *دایره‌المعارف فارسی* (جلد ۲). تهران: انتشارات فرانکلین.
- [www.maryevans.com/Pictures/The delivery and weighing of textiles with scales on a simple three post frame at Qazvin Iran. date/circa/1903](http://www.maryevans.com/Pictures/The%20delivery%20and%20weighing%20of%20textiles%20with%20scales%20on%20a%20simple%20three%20post%20frame%20at%20Qazvin%20Iran.%20date/circa/1903).
- www.ebay.co.uk/itm/Historical-Persia-Persian-Iran-photo-Qajar-Dynasty-Era-0232/151160982347
- www.ebay.co.uk/itm/Historical-Persia-Persian-Iran-photo-Qajar-Dynasty-Era-255-/111210030047

مصاحبه‌ها:

- اورنگی خورزوقی، محمد (۱۳۹۴/۰۴/۲۰). محقق محلی: شهرستان برخوار.
- برومند، منوچهر (۱۳۹۴/۰۶/۰۱). نویسنده، شاعر، پژوهشگر و از اعضای خاندان برومند: اصفهان.
- خجندی، علی (۱۳۹۴/۰۵/۲۰). قصاب و قبان‌دار در گذشته: فرهنگسرای ادیب برومند(خانه برومندها) شهرستان برخوار.
- فروتن، مجید (۱۳۹۴/۰۵/۲۰). مدیر موزه مردم‌شناسی شهرستان برخوار: فرهنگسرای ادیب برومند شهرستان برخوار.
- قصاب، رسول (۱۳۹۴/۰۶/۰۵). قصاب و قبان‌دار در گذشته، میدان امام علی (ع) اصفهان.
- نریمانی، علی (۱۳۹۴/۰۵/۲۵). شاعر و محقق محلی: شهرستان برخوار.
- یزدانی، محمدعلی (۱۳۹۴/۰۵/۲۶). محقق محلی: شهرستان برخوار.